

Я.М. САХУТА

БЕЛАРУСКІ
НАРОДНЫ
АРХІТЭКТУРНЫ
ДЭКОР

«БЕЛАРУСЬ»
МІНСК
2020

УДК 745.51(476)
ББК 85.12(4Бел)
С22

Р э ц е н з е н т ы:

доктар мастацтвазнаўства, прафесар *В. І. Жук*,
доктар мастацтвазнаўства *Т. В. Габрусь*

*Выпуск выдання ажыццёўлены на заказе і пры фінансавай падтрымцы
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь*

Сахута, Я. М.

С22 Беларускі народны архітэктурны дэкор / Я. М. Сахута. —
Мінск : Беларусь, 2020. — 224 с. : іл.

ISBN 978-985-01-1336-8.

Выданне прысвечана аднаму з найбольш цікавых, але практычна не даследаваных відаў народнай мастацкай творчасці — дэкару традыцыйнага народнага жылля, у беларусаў пераважна драўлянага. Разглядаюцца гістарычныя абставіны яго развіцця, эвалюцыя на працягу XIX—XX стагоддзяў, мастацкія асаблівасці, рэгіянальная і лакальная адметнасці. З багатага матэрыялу, сабранага аўтарам за паўстагоддзя навукова-даследчыцкай працы, выбраны найбольш характэрныя ўзоры разьбянога дэкару, якім вызначаліся ліштвы, шчыты, вільчыкі, ганкі, дзверы, вуглы, брамы і іншыя кампаненты традыцыйных збудаванняў.

Прызначаецца ўсім, каго цікавіць традыцыйная мастацкая культура Беларусі.

УДК 745.51(476)
ББК 85.12(4Бел)

ISBN 978-985-01-1336-8

© Сахута Я. М., 2020

© Афармленне. РУП «Выдавецтва «Беларусь», 2020

УВОДЗІНЫ

Апошнія дзесяцігоддзі адзначаны прыкметнымі дасягненнямі ў галіне беларускай этналогіі, фалькларыстыкі, мастацтвазнаўства, звязанымі з асвятленнем дагэтуль малавядомых ці ўвогуле невядомых старонак традыцыйнай мастацкай культуры беларусаў, у тым ліку народнага мастацтва, мастацкіх рамёстваў і промыслаў. З’явіўся шэраг грунтоўных даследчыцкіх работ як агульнага, так і манаграфічнага характару, якія ўсебакова асвятляюць набыткі, характар, асаблівасці, нацыянальную адметнасць самых розных відаў народнай мастацкай творчасці: традыцыйнага тэкстылю, дрэваапрацоўкі, ганчарства, кавальства, выцінанкі, пляцення з прыродных матэрыялаў і інш. Гэты неацэнны нацыянальны набытак не толькі гістарычны скарб, але і жывая з’ява сённяшніх дзён, якая ў беларусаў захавалася, пэўна, лепш, чым у многіх іншых еўрапейскіх народаў, чым можна з поўным правам ганарыцца, але і адначасова прымаць меры па вывучэнні, адраджэнні, зберажэнні, актыўным уключэнні ў сучасныя культурныя працэсы.

На шчасце, беларускія даследчыкі своечасова спахапіліся, заспеўшы яшчэ жывымі многія праявы традыцыйнай культуры, якія пад наступам навукова-тэхнічнага прагрэсу і працэсаў глабалізацыі імкліва адыходзілі ў нябыт, станавіліся набыткам гісторыі. Але набыццё Беларуссю незалежнасці, усведамленне каштоўнасці традыцыйнай народнай творчасці як аднаго з найбольш дзейных спосабаў нацыянальнага самавыяўлення, вызначэння сваёй адметнасці ў міжнароднай супольнасці садзейнічала прыкметнай актывізацыі навукова-даследчыцкай дзейнасці ў гэтай і іншых галінах нацыянальнай культуры.

Між тым супакойвацца на дасягнутым рана, даследчыкам яшчэ хопіць работы. Узяць хоць бы такі як быццам добра ўсім знаёмы, але практычна не даследаваны від народнай мастацкай творчасці, як дэкор традыцыйнага жылля. Да апошняга часу сур’ёзнай увагі даследчыкаў традыцыйнай мастацкай культуры ён не прыцягваў — пэўна, перш за ўсё таму, што першачарговых клопатаў патрабавалі тыя яе віды, якія па розных прычынах аб’ектыўнага і суб’ектыўнага характару з кожным днём адыходзілі ў нябыт, станавіліся набыткам гісторыі. Традыцыйнае ж дойлідства і яго дэкор яшчэ нядаўна падобных негатывных тэндэнцый так выразна не выяўлялі — значыць, можна было пэўны час пачакаць.

Аднак апошнім часам усё больш відавочным становіцца факт, што і гэтая галіна нацыянальнай культуры патрабуе неадкладнай увагі. Традыцыйная вёска адыходзіць у мінулае, занепадаюць, а то і ўвогуле знікаюць з тва-

ру зямлі цэлыя паселішчы, асабліва невялікія, аддаленыя ад значных гарадскіх асяродкаў і ажыўленых шляхоў камунікацый — якраз тыя, што да апошняга часу былі захавальнікамі традыцый матэрыяльнай і духоўнай культуры народа, у тым ліку традыцыйнага драўлянага дойлідства і яго дэкору. Тыя ж вясковыя паселішчы, што дэманструюць сваю жыццёвасць, арганічную ўключанасць у сучасныя гаспадарчыя і культурныя працэсы, інтэнсіўна і непазнавальна мяняюць свой характар. Старыя безгаспадарчыя збудаванні трухлеюць або ідуць пад знос, запатрабаваныя, прыдатныя для жылля перарабляюцца на сучасны лад: іх абшываюць сайдынгам, мяняюць традыцыйныя вокны на шклопакеты, абносяць бетоннымі ці металічнымі агароджамі і інш. Зразумела, што новыя будаўнічыя прыёмы і тэхналогіі з прымяненнем сучасных матэрыялаў дыктуюць адпаведныя віды і сродкі аздаблення, пры гэтым традыцыйны дэкор незваротна знікае. Таму паспеець зафіксаваць яго ўцалелыя ўзоры — неадкладная, наспелая задача ўсіх неабыхавых да нацыянальнай культуры і яе набыткаў.

Было б несправядлівым сцвярджаць, што дэкор традыцыйнага беларускага жылля зусім абойдзены ўвагай даследчыкаў. У сярэдзіне мінулага стагоддзя пабачыў свет альбом найбольш характэрных яго ўзораў, падрыхтаваны этнографам Л. Малчанавай на аснове тагачасных экспедыцыйных даследаванняў¹, якія, праўда, тэрыторыю Беларусі ахапілі вельмі нераўнамерна, пры гэтым увага была нададзена адносна малой колькасці паселішчаў. Пазней гэтую тэму закраналі ў сваіх работах архітэктары, этнографы, мастацтвазнаўцы², разглядаючы ў агульных рысах эвалюцыю, асаблівасці і характар дэкору традыцыйнага народнага дойлідства беларусаў. Праблема раяніравання, вызначэння рэгіянальных і лакальных адметнасцей, калі не лічыць агульнавядомай розніцы ў дэкоры паўночнага захаду і паўднёвага ўсходу Беларусі, у гэтых работах не ставілася³.

Апошнім часам заўважаецца прыкметны рост зацікаўленасці да гэтай праблематыкі з боку даследчыкаў. У выніку з'явіліся грунтоўныя навуковыя працы, прычым нават па асобных рэгіёнах⁴. Тут ужо архітэктурны дэкор, узоры якога сабраны ў выніку мэтанакіраваных экспедыцыйных абследаванняў шматлікіх паселішчаў у асобных рэгіёнах, падаецца ва ўсёй рэгіянальнай і нават лакальнай адметнасці і разнастайнасці.

Гэтае выданне ставіць сваёй задачай паказаць не толькі агульны характар і мастацкія асаблівасці, але і лакальныя адметнасці народнага архітэктурнага дэкору ўсёй Беларусі. У аснову яго ляглі матэрыялы, сабраныя аўтарам за перыяд больш чым саракагадовай навукова-даследчыцкай дзейнасці. За гэты час былі здзейснены экспедыцыі і паездкі па большасці раёнаў Беларусі, у кожным з якіх абследавана пэўная колькасць паселішчаў, зроблена больш за 7000 фотаздымкаў, што ў выніку, думаецца, дае магчымасць скласці дастаткова выразную карціну бытавання, характару, асаблівасцей народнага архітэктурнага дэкору па ўсёй яе тэрыторыі, па магчымасці параўнаць яго з такім жа відам народнай мастацкай культуры суседзяў (апошняе, праўда, ускладняецца недахопам ці ўвогуле адсутна-

сцю публікацый і выданняў па гэтай тэме ў суседніх народаў). Чорна-белыя здымкі адносяцца пераважна да 1970-х гг., каляровыя зроблены ў апошнія дзесяцігоддзе.

Асноўная частка матэрыялу дэманструе перш за ўсё ўзоры сельскай архітэктуры і яе дэкору, паколькі менавіта вёска да апошняга часу была захавальніцай традыцый народнай мастацкай культуры. Але не абыйдзены ўвагай і горад: драўляная архітэктура гарадоў канца XIX — першай паловы XX ст. мала чым адрознівалася ад сельскай, а яе больш развіты дэкор (асабліва на ўсходзе Беларусі) нярэдка быў узорам для пераймання вясковымі майстрамі.

Асноўны прынцып, у адпаведнасці з якім вызначаліся рэгіянальныя ці лакальныя адметнасці архітэктурнага дэкору, — перавага адной ці некалькіх характэрных, адметных яго праяў на больш ці менш акрэсленай тэрыторыі іх пашырэння. Варта адразу ж зазначыць, што гэты прынцып (як, пэўна, і любы іншы) не гарантуе выразнай дакладнасці і бяспрэчнай завершанасці. Народны архітэктурны дэкор — з’ява адносна позняя, якая не паспела выпрацаваць ярка выяўленых лакальных адметнасцей, чым вызначаецца, скажам, традыцыйны народны тэкстыль. Па гэтай жа прычыне прапанаванае раяніраванне далёка не заўсёды ўкладваецца ў межы агульнапрынятых гісторыка-этнаграфічных рэгіёнаў (Усходняе і Заходняе Палессе, Падняпроўе, Паазер’е, Панямонне, Цэнтральная Беларусь), распрацаваных на аснове глыбокатрадыцыйных відаў народнай культуры. Адны асабліваасці архітэктурнага дэкору могуць амаль аднолькава праяўляцца ледзь не па ўсёй тэрыторыі Беларусі і нават за яе межамі, другія носяць выпадковы ці спарадычны характар, мала звязаны з мясцовымі традыцыямі, трэція не надта выразныя і не ўкладваюцца ў межы арэалаў, вызначаных па нейкай іншай больш адметнай прыкмеце. Таму прынцыпы сістэматызацыі гэтай галіны нацыянальнай культуры могуць быць самымі рознымі.

Не ўсе прадстаўленыя ў выданні ўзоры архітэктурнага дэкору пазначаны часам выканання: не заўсёды ўдавалася гэта дакладна ўстанавіць, нават калі быў вядомы год узвядзення пабудовы, якая магла пазней неаднаразова перарабляцца, дапаўняцца рознымі кампанентамі, дэталямі і інш. Напрыклад, шаляванне стогадовай, але яшчэ трывалай будыніны магло выконвацца ўжо ў пасляваенныя часы, а яе афарбоўка — і ўвогуле шматразова аднаўляцца праз кожныя 5—10 гадоў.

Для больш поўнага ўспрыняцця характару і каларыту беларускага народнага драўлянага дойлідства ў выданні дэманструюцца не толькі канкрэтныя прыклады і ўзоры архітэктурнага дэкору, але і агульны выгляд беларускай вёскі, асабліваасці забудовы паселішчаў, найбольш характэрныя, хоць і не заўсёды выразна дэкарыраваныя, будынкі гаспадарчага прызначэння і інш. Рэгіянальныя адметнасці паселішчаў і тыпаў дваровай забудовы, асабліваасці канструкцыі і абсталявання драўляных пабудоў падрабязна не разглядаюцца: на гэтую тэму ёсць спецыяльныя работы ай-

чынных даследчыкаў. Згаданыя пытанні закранаюцца ў той ступені, у якой гэта патрабуецца для раскрыцця асноўных задач дадзенага выдання.

Відавочна, для належнага асвятлення такіх маштабных задач толькі ўласнаручна сабранага матэрыялу наўрад ці было б дастаткова, таму былі выкарыстаны і іншыя крыніцы, у прыватнасці, фотаздымкі з Інтэрнэт-супольнасці «Драўляная архітэктура» (https://www.facebook.com/Wooden-architecture-Драўляная_архітэктура-425573160959740/), архіваў Рэспубліканскага грамадскага аб'яднання «Студэнцкае этнаграфічнае таварыства», выдавецтва «Беларуская энцыклапедыя імя Петруся Броўкі». Фотаздымкі для выдання далі таксама С. Бяляева, С. Выскварка, Р. Гамзовіч, Я. Малікаў, А. Мікус, Л. Муха, А. Паўлоўская, С. Сергачоў, В. Сілкоў, Т. Трушына, А. Туркоў, А. Шаліма, В. Якавенка. Усім ім аўтар выказвае шчырую ўдзячнасць.

Зразумела, што ў выданне трапіла толькі невялікая частка сабранага матэрыялу. Хоць сёння ў вёсцы ўсё цяжэй і цяжэй адшукаць узоры традыцыйнага архітэктурнага дэкару (а ў хуткім часе яго і зусім не стане), усё ж удалося зафіксаваць іх даволі шмат. З гэтай колькасці і выбраны найбольш характэрныя, тыповыя, адметныя прыклады, якія, думаецца, у дастатковай паўнаце і разнастайнасці могуць прадставіць адзін з найцікавейшых раздзелаў народнай мастацкай творчасці беларусаў.

НАРОДНЫ АРХІТЭКТУРНЫ ДЭКОР У ПРАСТОРЫ І ЧАСЕ

Адчуванне прыгажосці, неабходнасці аздобіць сваё жыллё і традыцыйны побыт уласцівы кожнаму народу. Віды дэкору, яго характар і стылістыка выпрацоўваліся ў адпаведнасці як з мясцовымі традыцыямі, так і з тымі матэрыяламі, з якіх узводзілі жыллё і іншыя неабходныя збудаванні. Скажам, украінцы свае глінабітныя хаты бялілі, затым аздаблялі іх сцены знадворку і знутры яркай размалёўкай расліннага характару. У беларусаў, як і ў іншых народаў лясной зоны Еўропы, дзе пераважным будаўнічым матэрыялам многія стагоддзі было дрэва, асноўным відам дэкору можна лічыць розныя віды дрэваапрацоўкі.

Пры ўсім гэтым характар і стылістыка народнага архітэктурнага дэ-

кору прыкметна розніцца нават у межах усходнеславянскай супольнасці, як, зрэшты, адрозніваюцца і іншыя віды народнай мастацкай творчасці. У беларускім народным дойлідстве не заўважаецца ні манументальнасці і велічнасці разьбянога дэкору рускай Поўначы, ні адмысловай узорыстасці будынкаў Паволжа. Разьба намнога больш стрыманая і сціпая, формы больш абагульненыя і выяўляюць імкненне да своеасаблівай скульптурнасці. Часам разьба ў яе канкрэтным выяўленні і ўвогуле адсутнічае, мастацкае аблічча пабудовы ствараецца галоўным чынам суразмернасцю іх частак і кампанентаў, прадуманасцю прапорцый, прымяненнем розных канструкцыйна-пластычных сродкаў. Такая ж асаблівасць

Панарама вёскі канца XIX — пачатку XX ст. Цэнтральная Беларусь. Беларускі дзяржаўны музей архітэктурны і побыту (далей — БДМНАП)

СПАСЫЛКІ, ЗАЎВАГІ

¹ Беларуская народная архітэктурная разьба: [Альбом] / склад. і аўтар уступ. тэксту Л. А. Малчанова. — Мінск, 1958.

² *Молчанова Л. А.* Матэрыяльная культура беларусов. — Мінск, 1968. — С. 104—111; Беларускае народнае жыллё. — Мінск, 1973. — С. 60—70; *Трацевский В. В.* История архитектуры народного жилища Белоруссии: учебн. пособие для вузов. — Мінск, 1989. — С. 99—147; *Локотко А. И.* Белорусское народное зодчество. Середина XIX — XX в. — Мінск, 1991. — С. 174—195; *Сергачев С. А.* Белорусское народное зодчество. — Мінск, 1992. — С. 43—80; *Яго ж.* Народное зодчество Беларуси. История и современность. — Мінск, 2015; *Сахута Я. М.* Народная разьба па дрэву. — Мінск, 1978. — С. 5—30; *Яго ж.* Народнае мастацтва Беларусі. — Мінск, 1997. — С. 43—62; *Яго ж.* Беларускае народнае мастацтва. — Мінск, 2011. — С. 64—80.

³ Спробу вылучыць тры арэалы развіцця архітэктурнага дэкору (паўднёва-ўсходні, паўночна-ўсходні, заходні) і тры цэнтры (Міёрскі, Асіповіцка-Бабруйскі, Чачэрска-Веткаўскі) зрабіў А. Лакотка (*Локотко А. И.* Белорусское народное зодчество. Середина XIX — XX в. — С. 175, 188).

⁴ *Малікаў Я. Р.* Традыцы разьбянога дэкору ў народнай архітэктурны паўднёва-ўсходняй Беларусі (канец XIX — першая палова XX ст.). — Мінск, 2016.

⁵ Этнографія восточных славян. — М., 1987. — С. 482.

⁶ *Молчанова Л. А.* Основные итоги этнографической экспедиции 1959 г. по северным районам Белоруссии / Весті АН БССР. — 1960, № 1. — С. 145 (Сер. грамад. навук).

⁷ Общественный, семейный быт и духовная культура населения Полесья. — Мінск, 1987. — С. 284.

⁸ Беларускае народнае жыллё. — С. 53.

⁹ *Романов Е. Р.* К археологии Северо-Западного края России. По Гродненскому Полесью / Зап. Северо-Западного отд. Имп. рус. геогр. о-ва. — Вильна, 1911. Кн. 2. — С. 67.

¹⁰ *Ганицкая О. А.* Народное искусство Польши. — М., 1970. — С. 129.

¹¹ *Бломквист Е. Э.* Крестьянские постройки русских, украинцев и беларусов // Восточно-славянский этнографический сборник. — М., 1956. — С. 354.

¹² *Молчанова Л. А.* Матэрыяльная культура беларусов. — С. 105; Беларускае народнае жыллё. — С. 63.

¹³ Матэрыялы для географіі і статыстыкі Расіі, збораныя офіцэрамі генэральнаго штаба. Гродненская губерния. — СПб., 1863. — Ч. 1. — С. 433.

¹⁴ *Василенко В. М.* Народное искусство: избр. тр. о нар. творчестве X—XX вв. — М., 1974. — С. 61.

¹⁵ *Вагнер Г. К.* Василенко — исследователь народного творчества. // Народное искусство. — С. 14.

¹⁶ *Станюкович Т. В.* Народное декоративно-изобразительное искусство // Этнография восточных славян. — С. 482.

¹⁷ *Сергачев С. А.* Народное зодчество Беларуси. — С. 212.

- ¹⁸ Трацэвскі В. В. История архитектуры народного жилища Белоруссии. — С. 120—125.
- ¹⁹ Маликаў Я. Р. Традыцыі разьбянога дэкору ў народнай архітэктурцы паўднёва-ўсходняй Беларусі. — С. 215—218.
- ²⁰ Трацэвскі В. В. История архитектуры народного жилища Белоруссии. — С. 120.
- ²¹ Відаць, гэта ўніверсальная асаблівасць для культуры многіх народаў на пэўных этапах яе развіцця. Так, напрыклад, у дэкоры жылля комі-пермякоў «скульптурнае пластычнае дэкарыраванне было найбольш старажытнае, і яно не магло не адлюстравана ў прапіловачнай разьбе на першых этапах яе з'яўлення разам са з'яўленнем пілы» (Грибова А. С. Декоративно-прикладное искусство народов Коми. — М., 1980. — С. 47).
- ²² Якімовіч Ю. А. Драўлянае дойдства Беларускага Палесся XVII—XIX стст. — Мінск, 1978. — С. 47.
- ²³ Gimbutas J. Lietuvos kaimo trobesių puošmenis. — Vilnius, 2010. — II. LXXXIII, LXXXIV.
- ²⁴ Байбурын А. Е. Жилище в обрядах и представлениях восточных славян. — Л., 1983. — С. 134—145; Жыцця адвечны лад: Беларуская народныя прыкметы і павер'і. Кн. 2. — Мінск, 1998. — С. 195.
- ²⁵ Гл.: Сахута Я. М. Беларускае народнае кавальства. — Мінск, 2015. — С. 75—103.
- ²⁶ Цікавае меркаванне адносна таго, чым выклікана ўзорыстая складанасць аконных пераплётаў у верандах: на першым часе для іх шклення скарыстоўвалі розныя абрэзкі і кавалкі шкла, што заставаліся ад шклення вокнаў. Пазней, калі шкло стала танным і агульнадаступным, майстры ўжо не сталі адмаўляцца ад звыклага ўзорыстага малюнка пераплётаў (Самойлович В. П. Народное архитектурное творчество Украины. — Киев, 1989. — С. 85).
- ²⁷ Якімовіч Ю. А. Драўлянае дойдства Беларускага Палесся: XVII—XIX стст. — С. 25.
- ²⁸ Лакотка А. І. Мелодыі драўляных карункаў // Мастацтва Беларусі. — 1987. — № 7. — С. 70.
- ²⁹ Сергачев С. А. Народное зодчество Беларуси. — С. 129.
- ³⁰ Беларускае народнае жыллё. — С. 88.
- ³¹ Никифоровский Н. Я. Очерки простонародного життя-быття в Витебской Белоруссии и описание предметов обиходности. — Витебск, 1895. — С. 263; Харузин А. Славянское жилище в Северо-Западном крае. — Вильна, 1907. — С. 265.
- ³² Сергачев С. А. Народное зодчество Беларуси. — С. 294—300.
- ³³ Локотко А. И. Белорусское народное зодчество. — С. 211.
- ³⁴ Сергачев С. А. Народное зодчество Беларуси. — С. 357.
- ³⁵ Пра канструкцыйныя асаблівасці малых архітэктурных форм культавага прызначэння, у тым ліку віды і тыпы каплічак гл.: Сергачев С. А. Народное зодчество Беларуси. — С. 421—429.
- ³⁶ Беларускае народнае жыллё. — С. 26—29, карты № 1, 2.
- ³⁷ С. Сергачоў датуе гэтую хату мяжой XVIII—XIX стст. (Сергачев С. А. Народное зодчество Беларуси. — С. 482). Аднак ніякіх прыкмет, характэрных для тагачасных курных хат, яна не ўтрымлівае і хутчэй за ўсё адносіцца да другой паловы XIX ст., калі на Гродзеншчыне ішоў інтэнсіўны працэс замены курных хат на «чыстыя».
- ³⁸ Беларускае народнае жыллё. — С. 46, 47.
- ³⁹ Описание крестьянского жилого дома в деревне Загорье Волковысского уезда Гродненской губернии // Виленский временник. — 1907, № 2. — С. 110.

⁴⁰ *Moszyński K.* Kultura ludowa Słowian. — Т. 1. Kultura materialna. — Warszawa, 1967. — С. 514.

⁴¹ *Dynowski W.* Sztuka ludowa Wileńszczyzny i Nowogródzczyzny. — Wilno, 1935.

⁴² Материалы по этнографии Гродненской губернии. — Вып. 1. — Вильна, 1911. — С. 20.

⁴³ *Gimbutas J.* Lietuvos kaimo trobesių puošmenys. — XXVIII—XXX pav.; *Pokropek M.* Ludowe tradicje Suwalszczyzny. — Suwalki, 2010. — С. 63; *Gawel A.* Zdobnictwo drewnianych domów na Białostocczyźnie. — Białystok, 2010. — С. 111 — 113.

⁴⁴ *Pokropek M.* Ludowe tradycje Suwalszczyzny. — С. 65, 66.

⁴⁵ Гэта характэрна не толькі для беларускага архітэктурнага дэкору. Так, напрыклад, мяркуецца, што ў дэкоры жылля комі-пермякоў «скульптурнае пластычнае дэкарыраванне было найбольш старажытнае, і яно не магло не адлюстравана ў прапіловачнай разьбе на першых этапах яе з'яўлення разам са з'яўленьнем пільы» (*Грибова Л. С.* Декоративно-прикладное искусство народов Коми. — М., 1980. — С. 47).

⁴⁶ *Pokropek M.* Ludowe tradicje Suwalszczyzny. С. 62, 63, 67; *Gawel A.* Zdobnictwo drewnianych domów na Białostocczyźnie. — С. 66—82.

⁴⁷ Материалы по этнографии Гродненской губернии. — Вып. 1. — Вильна, 1911. — С. 20.

⁴⁸ *Pokropek M.* Ludowe tradycje Suwalszczyzny. — С. 69.

⁴⁹ Нарысы гісторыі культуры Беларусі. Т. 3. — Мінск, 2015. — С. 81.

⁵⁰ *Сергачев С. А.* Народное зодчество Беларуси. — С. 299.

⁵¹ *Шпилевский П. М.* Путешествие по Полесью и белорусскому краю. — Минск, 1992. — С. 65.

⁵² Гл.: *Лакотка А. І.* Драўлянае сакральна-манументальнае дойлідства Беларусі. — Мінск, 2003.

⁵³ Пра характар і мастацкія асаблівасці народнай драўлянай скульптуры гл.: *Сахута Я. М.* Беларускае народнае мастацтва. — С. 99—108.

⁵⁴ *Титов В. С.* Историко-этнографическое районирование материальной культуры белорусов: XIX — начало XX в. — Минск, 1983. — С. 145.

⁵⁵ *Локотко А. И.* Белорусское народное зодчество. — С. 123.

⁵⁶ Выказваюцца меркаванні, што такое вырашэнне спрыяе лепшай вентыляцыі вуглавога злучэння, а цеслярам зручней брацца за такія выступы пры пераносцы бярвён і падгонцы вяскоў зруба (*Сергачев С. А.* Народное зодчество Беларуси. — С. 193). Аднак варта заўважыць, што такія практычныя асаблівасці былі б не лішнімі і пры будаўніцтве з прымяненнем іншых відаў вуглавых злучэнняў.

⁵⁷ Яшчэ большай распрацаванасцю вызначаюцца кансолі збудаванняў на суседніх тэрыторыях Украіны (*Самойлович В. П.* Народное архитектурное творчество Украины. — С. 183—184), што, магчыма, аказала ўплыў на драўлянае дойлідства Заходняга Палесся.

⁵⁸ Нельга не адзначыць цікавы факт, што гэты арэал Заходняга Палесся вызначаецца таксама адсутнасцю характэрных для традыцыйнай беларускай культуры арнаментаваных дэкаратыўна-абрадавых ручнікоў (*Лабачэўская В. А.* Повязь часоў — беларускі ручнік. — Мінск, 2002. — С. 23).

⁵⁹ Беларускае народнае жыллё. — С. 54.

⁶⁰ *Gavel A.* Zdobnictwo drewnianych domów na Białostocczyźnie. — С. 160—183.

⁶¹ Беларускае народнае жыллё. — Карты № 1, 2; *Якімовіч Ю. А.* Драўлянае дойлідства Беларускага Палесся. — С. 37—38.

⁶² *Титов В. С.* Историко-этнографическое районирование материальной культуры белорусов. — С. 146.

⁶³ *Машынскі К.* Усходняе Палессе. — Мінск, 2014. — С. 438.

⁶⁴ *Лацук Ю. П.* Народне мистецтво Українського Полісся. — Львів, 1992. — С. 22.

⁶⁵ Беларускае народнае жыллё. — Карты № 1, 7.

⁶⁶ *Локотко А. И.* Белорусское народное зодчество. — С. 120—122.

⁶⁷ *Пяткевіч Ч.* Рэчыцкае Палессе. — Мінск, 2004. — С. 293.

⁶⁸ Полесье. Материальная культура. — Киев, 1988. — С. 302.

⁶⁹ *Пяткевіч Ч.* Рэчыцкае Палессе. — С. 227.

⁷⁰ *Там жа.* — С. 204.

⁷¹ *Сергачев С. А.* Народное зодчество Беларуси. — С. 203—204.

⁷² Беларускае народнае жыллё. — Карты № 1, 5. — С. 41.

⁷³ *Романов Е. Р.* Белорусский сборник. — Вып. 8. — Вильна, 1912. — С. 11.

⁷⁴ *Локотко А. И.* Белорусское народное зодчество. — С. 135.

⁷⁵ Гэтая асаблівае мясцовага дойдства выдатна ілюструюць фотаздымкі І. Сербавы, зробленыя ў 1911—1912 гг. у в. Крынкі Асіповіцкага раёна і в. Язвін Светлагорскага раёна (Беларусы ў фотаздымках Ісака Сербавы. 1911—1912. — Мінск, 2012. — С. 379, 408).

⁷⁶ *Немцаў А.* Замоскі сельсавет Асіповіцкага раёну, Бабруйскай акругі // Наш край. — 1927. — № 6—7. — С. 31—32.

⁷⁷ Беларускае народнае жыллё. — С. 95—96.

⁷⁸ *Сергачев С. А.* Народное зодчество Беларуси. — С. 134—138.

⁷⁹ *Локотко А. И.* Белорусское народное зодчество. — С. 139. Аўтар падкрэслівае, што гэтая лакальная асаблівае нідзе больш не паўтараецца. Між тым прыклады жывых пабудоў з моцным вынасам шчыта спарадычна сустаракаюцца як у згаданым арэале, так і на ўсім Панямонні.

⁸⁰ *Самойлович В. П.* Народное архитектурное творчество Украины. — С. 82—85.

⁸¹ *Gawel W.* Zdobnictwo drewnianych domów na Białostoczczyźnie. — Białystok, 2010. — S. 16.

⁸² Беларусы ў фотаздымках Ісака Сербавы. 1911—1912. — С. 96, 100, 109, 421.

ЗМЕСТ

Уводзіны	3
Народны архітэктурны дэкор у прасторы і часе	7
Гродзенска-слонімска-навагрудскі дэкор	67
Камянецка-маларыцкі дэкор	93
Іванаўска-драгічынскі дэкор	105
Пінска-тураўскі дэкор	109
Мазырска-брагінскі дэкор	116
Гомельска-чачэрскі дэкор	122
Дэкор Магілёўшчыны	136
Бабруйска-асіповіцкі дэкор	145
Віцебска-полацкі дэкор	150
Міёрска-браслаўскі дэкор	157
Мядзельска-валожынскі дэкор	165
Стаўбцоўска-нясвіжскі дэкор	183
Лагойска-уззенска-пухавіцкі дэкор	194
Дэкор Случчыны	205
Заклучэнне	217
Спасылкі, заўвагі	219

Навуковае выданне

Сахута Яўген Міхайлавіч

БЕЛАРУСКІ НАРОДНЫ АРХІТЭКТУРНЫ ДЭКОР

Рэдактар *Л. У. Сідарава*

Мастацкія рэдактары *А. І. Бужынская, В. Г. Загародні*

Тэхнічны рэдактар *А. Р. Праватарава*

Карэктары *В. І. Смірнова, А. Д. Даўгушова*

Падпісана да друку 27.12.19. Фармат 84×108^{1/16}.

Папера мелаваная. Афсетны друк.

Ум. друк. арк. 23,52. Ул.-выд. арк. 20,0. Тыраж 700 экз. Зак. 1534.

Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства «Выдавецтва «Беларусь».

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы,
распаўсюджвальніка друкаваных выданняў № 1/4 ад 09.07.2013.

Пр. Пераможцаў, 11, 220004, Мінск, Рэспубліка Беларусь.

<http://belarusbook.by>

Адкрытае акцыянернае таварыства «Транстэкс».

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы,
распаўсюджвальніка друкаваных выданняў № 2/37 ад 29.01.2014.

Вул. Чапаева, 5, 220034, Мінск, Рэспубліка Беларусь.